

ŠŤASTNÝ K., BEJČEK V. & HUDEC K. 1996: Atlas
hnízdniho rozšíření ptáků v České republice
1985–1989. H&H, Jinočany.

Tab. 1 / Tab. 1: Počet pozorování potápky rudokrké (*Podiceps grisegena*) v jednotlivých letech / Number of observations of Red-necked Grebe (*Podiceps grisegena*) in particular years

Rok/ Year	1953	1954	1974	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
n	1	1	1	2	8	7	8	5	9	4	6	3	7	7
Rok/ Year	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
n	3	5	9	1	6	12	6	2	3	0	1	1	1	0

Tab. 2 / Tab. 2: Počty pozorování potápky rudokrké (*Podiceps grisegena*) na Tovačovsku v průběhu roku / Number of observations of Red-necked Grebe (*Podiceps grisegena*) in Tovačov region during the year

Měsíc / Month	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
n	1	1	9	15	5	1	3	10	24	26	13	11

Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*) na Náměštských rybnících v minulosti a současnosti

Black-necked Grebe (Podiceps nigricollis) on Náměštský ponds in the past and at present

Vladimír Fiala¹⁾

¹⁾ Svatopluk Čecha 4, 612 00 Brno, Česká republika

FIALA V. 2006: Potápka černokrká (*Podiceps nigricollis*) na Náměštských rybnících v minulosti a současnosti. *Black-necked grebe (Podiceps nigricollis) on Náměštský ponds in the past and at present.* Zprávy MOS 64: 147–151.

Tento příspěvek srovnává masové hnízdění potápky černokrké na Náměštských rybnících v letech 1958–1988 se spíše ojedinělým hnízděním v období 1989–2003. Zatímco v 1. období připadl střední začátek hnízdění na 22. 5. (n = 1929, 18. 5. – 17. 7.), v současné době až na 4. 6. (n = 66), tedy o 2 týdny později. Není v to započítán výjimečný rok 1992, který se rozsahem hnízdění trochu přibližuje minulosti, dokonce až na 9. 6., tedy o 3 týdny později. Úspěšnost tohoto pozdního hnízdění byla také slabší. Menší kolonie dokonce ztroskotaly. V tomto období připadlo na jeden hnízdící pár 0,71 mláďat, která dospěla, zatímco co v předchozím období to bylo 1,01 mláďat. Reprodukční součinitel se také zmenšil z 0,504 na 0,354. Celkem 56% z párů přítomných v hnízdění době nehnízdilo vůbec. Zdá se, že osamělé hnízdění nevede u potápky černokrké k dobrým výsledkům.

This contribution compares mass nesting of Black-necked Grebe on Náměštský ponds in 1958–1988 with more or less rare nesting in the period 1989–2003. While average start of the nesting in the first period fell on 22nd May (n = 1929, 18. 5. – 17. 7.), it is not earlier than on 4th June today (n = 66), that is of 2 weeks later. Not considering the exceptional year 1992, which a bit approaches the past with its range of nesting with its 9th June that is of 3 weeks later. Success of this late nesting was also decreased, smaller colonies even crashed. In this

period, 0,71 youngsters that grew up fell on one nesting pair, while in preceding period it was 1,01 youngsters. Thus, reproduction coefficient also decreased from 0,504 to 0,354. 56 percent of pairs present in the nesting period did not nest at all. It looks that lonely nesting of Black-necked Grebe does not yield good results.

Keywords: *Podiceps nigricollis*, Náměšť ponds, nesting

Úvod

Podnětem k sepsání tohoto příspěvku je katastrofálně nízký rozsah hnízdění potápky černokrké (*Podiceps nigricollis*) na Náměšťských rybnících v současné době, který trvá již od roku 1989. Náměšťské rybníky patřily kdysi přitom k jedné z oblastí s největším rozsahem ve Střední Evropě. Potápka černokrká si mě získala již od dětství. Hnízdila v několika párech na rybníce Křivce u Nového Města na Moravě, mého rodiště, přes jeho nadmořskou výšku asi 650 m. Sem jsme se chodívali koupat pro jeho opuštěnost, čistou vodu a krásné prostředí. Tehdy byla jedním z mála druhů vodních ptáků, které jsem znal.

Když jsem přišel roce 1952 poprvé na Náměšťské rybníky, překvapilo mě zde její velká početnost, zejména mě zde ohromily její velké kolonie. Ve své první práci o ní (FIALA 1961), publikované ještě v češtině, jsem uvedl rozsah jejího hnízdění v roce 1960, kdy zde hnízdilo celkem 360 párů na 12 rybnících. Největší kolonie byly na Dubovci (190 párů) a na Novém Studenec-kém (69 párů). Menší byly na Netušilu (28 párů), Myšníku (25 párů), Příbylu (22 párů) a Kacíři (10 párů). V menším počtu hnízdila ještě na dalších šesti rybnících. Každoročně jsem pak uváděl její stavy spolu se stavy ostatních vodních ptáků ve Zprávách MOS (FIALA 1963–1970).

O rozsahu jejího hnízdění a o její biologii jsem pak postupně uveřejnil několik příspěvků v němčině (FIALA 1974, 1976, 1991). Kvůli příspěvku publikovaném na vyžádání v Mnichově v roce 1974 jsem měl značné nepříjemnosti. Týkala se hnízdění v mimořádném suchém roce 1973, kdy zde hnízdilo jen 13 párů, takže situace při hnízdění byla velmi přehledná. Hnízdění každého páru jsem sledoval až do odletu všech ptáků, což jsem znázornil i graficky.

V roce 1975, který byl naopak pro hnízdění velmi příznivý, jsem v tomto výzkumu pokračoval (FIALA 1976). V tomto roce zde hnízdilo celkem 75 párů. Hnízdění jsem sledoval na dvou koloniích od jejího vzniku. Zakreslil jsem polohu jednotlivých hnízd, sledoval, jak kolonie vznikají, jak probíhá i v několika etapách a při náhradním hnízdění.

Výsledky

Hnízdění v letech 1958–1988. Ve svém dalším příspěvku (FIALA 1991) jsem shrnul výsledky hnízdění až do roku 1988, t. j. do posledního roku ještě se značnějším rozsahem hnízdění. Šlo o rozsáhlý materiál, protože od roku 1976 jsem sledoval na Náměšťských rybnících již hnízdění na všech koloniích. Z grafu změn stavů v letech 1958–1988 vyplývá, že nejvyšší stavy zde byly v letech 1958–1964 s průměrem 338 párů ($n = 7$ let, maximum v roce 1961 se 470 páry). Pak nastal prudký pokles s minimem v mimořádně suchých letech 1973 (13 párů) a 1974 (dokonce 2 páry). V roce 1975 zde hnízdilo zase již 75 párů, což bylo předehrou k vysokým stavům v letech 1976–1982 s průměrem 204 párů ($n = 7$ let, maximum v roce 1976 se 340 páry). V letech 1983–1988 již zde hnízdilo průměrně jen 75 párů ($n = 6$ let, maxima v letech 1983 a 1987 s 90 páry). Celková tendence v celém 31letém období byla sestupná o 4,4% průměrného stavu 158 párů ročně.

Ujasnil jsem si také, jak vypadá synchronizace hnízdění zdůrazňovaná v literatuře. Je silnější u kolonií otevřeného typu, v níž jednotlivé páry na sebe vidí, než u uzavřeného typu v hustší vegetaci, na Náměšťských rybnících především orobince úzkolistého (*Typha angustifolia*), kde se silněji uplatňuje jen v počátku hníz-

dění. Úspěšné kolonie přitahují další skupiny párů odjinud („vyčkávající populace“), takže hnízdění probíhá většinou v etapách. To jsem nevěděl v počátcích svých průzkumů, takže stavy ve vrcholném období 1958–1964 jsou značně podhodnocené, neboť se opíraly o kontroly hnízd především v hlavní fázi hnízdění. Tehdy zde mohlo hnízdit až kolem 600 párů. Později jsem si to uvědomil i čistě opticky při porovnání počtu rodinek na hladině.

Ve svém příspěvku z roku 1991 jsem shrnul i statistické údaje ze sledovaného 31letého období o biologii potápky černokrké. Snůšky byly začínány od 18. dubna do 17. července se středním datem začátků 22. května ($n = 1929$). Průměrná snůška činila 3,31 vajec ($n = 320$) u označených hnízd a 2,94 vajec ($n = 1525$) u neoznačených hnízd, u nichž nebyly průběžně zachyceny ztráty. Průměrně bylo úspěšných 85,1% snůšek a 77,1% vajec, ale jen v tom smyslu, že se z nich vylíhla mláďata. Skutečně úspěšných párů však bylo jen 74,4%. Na jeden úspěšně hnízdící pár připadalo 1,35 dospělých mláďat a na jeden hnízdící pár 1,01 dospělých mláďat. Z toho vyplývá reprodukční součinitel 0,504. Podle podrobného sledování hnízdění jednotlivých párů v roce 1975 (FIALA 1976) se rodinky s mláďaty rozdělovaly na jednotlivé staré ptáky ve stáří mláďat 1–2,5 týdnů. Rodičovská péče trvala do stáří mláďat 3,5–4 týdny, výjimečně 3–5 týdnů. Krátce před dosažením šesti týdnů mláďata již létají. Ve stáří 6–6,5 týdne většinou již z hnízdiště odlétala. Velikost snůšek i úspěšnost hnízdění je však v jednotlivých letech značně odlišná.

Hnízdění v letech 1989–2003. Údaje o hnízdění v těchto letech uvádí tab. 1. V roce 1988 byly na Náměšťských rybnících ještě dvě větší kolonie, jedna na Novém Studeneckém s 53 páry a jedna na Maršovci s 25 páry. Na Hranečnicku hnízdily ještě 4 páry a na Novém Častotickém 2 páry. Celkem zde tedy bylo 86 párů. Hnízdění probíhalo úspěšně bez náhradních

snůšek. Vylíhlo se asi 150 mláďat, z nichž asi 100 dosáhlo dospělosti.

V roce 1989 nastal náhlý zvrat. Jarní stav vyvrcholil 20. dubna, kdy zde bylo asi 50 párů. Pak jich postupně ubývalo. Dne 3. 5. zde bylo asi 30 párů, 16. 5. 20 párů, 25. 5. 8 párů. Stav 31. 5. považuji za „hnízdni“: 3 p. na N. Studeneckém, 2 p. na Kacíři, 1 p. na N. Častotickém a 1 p. na Panském a v Zahrádce, tedy celkem 7 párů. Nakonec vyhnízdil jen 1 pár na Novém Studeneckém. Dne 21. 5. jsem zde pozoroval tento pár s mladými na hřbetě. Žádné z mláďat nedosáhlo dospělosti. V roce 1990 byla situace ještě horší. Jarní stav vyvrcholil 30. 5., kdy zde bylo 10 párů a 1 ex. Nakonec byl hnízdni stav jen 1 pár na Hladě. Dále 24. 7. jsem zde pozoroval u tohoto páru jedno mládě ve stáří asi 10 dnů. Ani toto mládě nedosáhlo dospělosti.

Nakonec se ukázalo, že jde o trvalý stav, který trvá v roce 2003 již 15. rok. Výjimku tvořila jen léta 1992 s 38 páry, z nichž 36 párů skutečně hnízdilo, a 2000, kdy zde bylo 20 párů, z nichž 15 párů skutečně hnízdilo. V prvním případě šlo o jedinou úspěšnější kolonii tohoto období. Dospělo z ní asi 30 mladých ptáků. Přesto 8. 7. jsem v ní našel všechna dosud nevyhlá vejce zničená. V roce 2000 začalo až překotně s hnízděním 10 párů u hráze rybníka Nového Častotického pod ochranou převislých větví. Všechna vejce zde byla zničena hned v počáteční fázi, přičemž skořápky ležely většinou na hrázi. Jiná část populace začala s hnízděním v porostu mladého orobince úzkolistého ve střední části rybníka. Dne 4. 6. jsem zde našel 3 hnízda se 6, 3 a 3 vejci. Zde bylo hnízdění zřejmě přerušeno vlastními ptáky, když hlavní část populace ztroskotala u hráze. Na tomto rybníku neuspěl ani jeden pár. Tři páry uspěly v tomto roce jen na Hranečnicku, kde dospělo 6 mladých ptáků. V roce 1998 vznikla malá kolonie 8 párů na Novém Studeneckém. Hnízda byla vesměs téměř dokonale skryta pod stříškami starých převislých porostů. Dne 22. 6. jsem zjistil, že

vesměs silně nasazené násady na 6 hnízdech zmizely. Z každé zbylé rodinky zůstalo jen jedno mládě. V letech 1989, 1990, 1995, 1996, 1999 a 2003 nedospěl ani jeden mladý pták. V ostatních letech kromě uvedeného roku 1992 nebylo také hnízdění příliš úspěšné, jak vyplývá z dalšího přehledu. V něm se považuje za „hnízdni“ stav počet párů, které zde zůstaly tak dlouho, že už neměly možnost jinde hnízdít. Údaje o doloženém hnízdění jsem získal z kontroly hnízd jen ve větších koloniích nebo z nálezů hnízd při uskutečňování jiného záměru. Jinak se doklady opíraly jen o pozorování rodinek. Při jednotlivých hnízdech by se jejich hledání nevyplatilo. Na začátky snůšek jsem usuzoval většinou jen podle stáří mláďat, které jsem určoval po tolikaletých zkušenostech přijatelně přesně. Dospělo celkem 58 mláďat, tedy 0,71 mláďat na jeden hnízdící pár. Z toho vychází reprodukční součinitel 0,354, tedy výrazně nižší než u dřívějšího hnízdění ve velkých koloniích. Hnízdění bylo tedy mnohem méně úspěšné. Střední začátek hnízdění byl o dva týdny později. Nebýt celkem úspěšného hnízdění v roce 1992, byly by výsledky ještě horší. Bylo vyvedeno jen 28 mláďat u 46 hnízdících párů, tedy 0,61 mláďat na 1 hnízdící pár (reprodukční součinitel 0,304) a střední začátek hnízdění 9. 5. (n=31), tedy o 3 týdny později. Zpravidla dospělo z každé úspěšné rodinky jen jedno mládě, případně nanejvýš dvě. Osamělá hnízdění zřejmě nepatří k přirozené strategii hnízdění u potápky černokrké.

Závěr

O početnosti potápky černokrké na Náměštských rybnících jsou zprávy již z období asi 115 let. Když Václav Čapek začal svá pozorování na Náměštských rybnících (ČAPEK 1885–1924), hnízdila zde v 90. letech 19. století spíše ojediněle se stoupající tendencí. Větší rozsah hnízdění začal až za 1. světové války a vrcholil v letech 1916–1917 (1916 podle podrob-

ného zjištění na všech rybnících 126 párů, 1917 asi 175 párů). Pak nastal zase útlum. V době mezi oběma světovými válkami zde hnízdilo kolem 100 párů (ZDOBNITZKY 1943, FIALA 1961). Jde však jen o průměrnou hodnotu bez údajů z jednotlivých let. Za mého působení od roku 1952 byla potápka černokrká na většině rybníků obecně rozšířená. V roce 1958, kdy jsem její stav již podrobněji sčítal, zde bylo asi 200 párů, tedy více než kdykoliv předtím. Stav vrcholil v roce 1961 se 470 páry, snad i s 600 páry, neboť tehdy jsem jej určoval podle počtu hnízd v době vyvrcholení hnízdění, což není u tohoto druhu, často hnízdícího na úspěšných koloniích po etapách, vhodná metoda. Po strmém poklesu až na dva páry v roce 1974 s nízkým stavem vod, došlo k dalšímu vzestupu až na 340 párů v roce 1976 a 272 v roce 1980. Pak nastal zase pokles, až zde v roce 1988 hnízdilo jen 64 párů. Počínaje rokem 1989 nastal náhlý zlom ve hnízdění. V letech 1989–2003 zde hnízdila potápka černokrká již jen ojediněle, kromě roku 1992, kdy zde bylo zase 38 párů.

Z dosavadního vývoje hnízdění potápky černokrké na Náměštských rybnících vyplývá závěr, že rozsah hnízdění se měnil v dlouhodobých vlnách. Nyní se dostal na úroveň z doby počátku působení Václava Čapka na Náměštských rybnících koncem 19. století, což by mohlo vést k optimismu vzhledem k dalšímu vývoji. Optimismus nebude patrně na místě. Za Václava Čapka zde byl zpočátku sice nízký stav avšak se stoupající tendencí. Přírodní podmínky se zde také radikálně změnily, a to zejména vzhledem k vyvrcholení hnízdění na přelomu 50. a 60. let 20. století. Kolonie tehdy vznikaly v rozmanitých podmínkách jednotlivých rybníků, mezi trsy ostřic (*Carex* sp. div.), v porostech přesličky (*Equisetum* sp. div.), v prstencích skřípince jezerního (*Schoenoplectus lacustris*), v řídkých porostech zblochanu (*Glyceria* sp. div.), na plovoucích ostrůvcích různého původu. Byly na většině rybníků. Od 80. let se vlivem zásahů do rybníčního prostředí omezily

prakticky jen porosty orobince úzkolistého a prostředí vyhovující potápce černokrké se radikálně zmenšilo. V roce 1989, kdy se přestavoval rybník Nový Častotický, do jehož přestavby jsem měl možnost výrazně zasáhnout. Zvolil jsem jeho úpravu šitou především na míru potápce černokrké, s jejímiž nároky na hnízdění jsem měl velké zkušenosti. Od té doby se zde sice každoročně na jaře objevuje, avšak do hnízdní doby zde zůstane jen několik párů. Hnízdila zde však jen v roce 2000, a to neúspěšně. Vhodné podmínky zůstaly i na Maršovci, Hranečnicku a na severozápadní straně N. Studeneckého, případně v malé míře i jinde, avšak ke hnízdění zde dojde jen ojediněle. Hnízdění není na nich také příliš úspěšné, jak dokazuje tento příspěvek.

Literatura

ČAPEK V. 1885–1924: Ornitologické deníky. Rukopis v Moravském museu.

FIALA V. 1961: Změny počátečního stavu potápek (*Podicipidae*) na Náměšských rybnících v období 1885–1960. Zool. listy, 10/24/: 127–134.

FIALA V. 1963–1970: Hnízdění ptactva na Náměšských rybnících. Zprávy MOS, 23:1–5, 75–80, 25: 33–39, 68–74, 27: 49–57, 30: 60–66.

FIALA V. 1974: Populationsdynamik und Brutbiologie der Lappentaucher (*Podicipedidae*) im Teichgebiet von Náměš. n. Osl. Anz. d. Ornith. Ges. Bayern, 13: 45–52.

FIALA V. 1976: Beitrag zur Brutbiologie des Schwarzhalstauchers (*Podiceps nigricollis*). Zool. listy, 25 (2): 157–173.

FIALA V. 1991: Zweiter Beitrag zur Brutbiologie des Schwarzhalstauchers (*Podiceps nigricollis*). Folia zool., 40/3: 241–260.

ZDOBNITZKY F. 1943: Die Vogelwelt der Namies-ter Teiche und ihrer Umgebung. Zeitschr. des Mähr. Landesmus., N.F. 3: 179–216.

Tab. 1 / Tab. 1: Hnízdění potápky černokrké (*Podiceps nigricollis*) na Náměšských rybnících v letech 1989–2003 / Nesting of Black-necked Grebe (*Podiceps nigricollis*) on Náměšský ponds in 1989–2003

Rok / Year	Začátek hnízdění / Breeding start ¹⁾	Doložené hnízdění / Breeding record ²⁾	Hnízdní stav / Pairs ³⁾	Počet mláďat / Nestlings ⁴⁾
1989	15.6. (n=1)	1 N. Studenecký	7	-
1990	18.6. (n=1)	1 Hlad	5	-
1991	5.7. (n=4)	3 Donát	14	4
1992	31.5. (n=35)	36 N. Studenecký, Maršovec, Kacíř	38	30
1993	7.6. (n=2)	1 Štěpánek	14	2
1994	13.6. (n=4)	5 Čepička	18	4
1995	-	-	7	-
1996	-	-	7	-
1997	16.6. (n=5)	3 Hranečnick	6	5
1998	4.6. (n=2)	8 N. Studenecký	17	2
1999	-	2 N. Studenecký	5	-
2000	26.5. (n=6)	17 N. Častotický, Hranečnick	20	6
2001	29.5. (n=2)	1 Maršovec	4	2
2002	31.4. (n=4)	4 Hranečnick	15	3
2003	-	-	9	-

¹⁾ Začátek hnízdění – průměrné datum počátku snášení vajec / average start of laying eggs, ²⁾ Doložené hnízdění – počet párů, rybník / documentary nesting - number of pairs, pond, ³⁾ Hnízdní stav – počet párů / number of pairs, ⁴⁾ Počet mláďat – počet vyvedených mláďat / number of hatched young